

Janko Kralj:

Interview.

Slikarju Frana Tratniku sem stavil — ko se je spop-
toma v Italijo mudil v Gorici — naslednja vprašanja
ter ga prosil, naj mi pismeno odgovori.

V slovenski družbi je bil še pred desetletji človek, ki
se je odločil, vse sile in vse življenje posvetiti umet-
nosti, nenavadna pojava. Kako je v Vas dozorela volja,
postati umetnik?

Ko sem gledal Vaša dela, sem videl v Vaši umetniški
osebnosti dvoje nerazdružljivih prvin: Duha slovenske
zemlje in pa ljubezensko doumetje človeka in posebej
trpljenja človekovega. V kaki meri je k temu na Vas
delovala domovina?

Podajate se iz ljubljanskega kroga preko naše pokra-
jine v Firenze. Kaj Vas je nagnilo k temu?

Prejel sem ta odgovor:

Zeleli ste, naj posežem nekoliko v našo preteklost. Na
vprašanja, ki mi jih stavite, bom odgovoril le na kratko,
s površno skico. Če bi hoteli dobiti pravi moj odgovor,
bi morala govoriti mnogo; pa je že vse tako za nami,
preživljeno. — Da je bil pred desetletji v slovenski družbi človek,
ki se je odločil, svoje življenje posvetiti «umetnosti», nenavadna
pojava, je prav tako resnica, kot to, da Slovenci pred dogledno
dobo, razen v par cerkvah, umetnosti prav za prav še imeli nismo,
torej tudi umetnikov nismo poznali v svoji družbi. Takratna naša
družba ni bila zmožna gojiti v sebi element umetnosti v taki meri,
da bi vzgojila umetnika iz svoje srede, nasprotno, vsi naši pravi
umetniki so se morali boriti proti družbi, če so hoteli ostati na
svoji poti. Ko so se za Veselom potem v Monakovem pri Ažbetu
zbirali nadaljnji boritelji palete Grohar, Jakopič, Jama, Stern,
takrat bi bilo še težko najti v slovenski hiši umetnino, ki je na-
stala čisto z namenom sama zase, to je, kot elementaren duševen
pojav. Muzej v Ljubljani je bil prazen umetnosti in ko bi kdo
takrat vprašal po narodni umetnostni galeriji ali podobni zbirk,
bi slišal namesto odgovora vprašanje: Kako moreš to zahtevati
od nas?

Tisti čas šentflorjanska dolina še ni sanjala, da na tej ozki
krpici zemlje žive mladeniči visokih čuvstev in drznih čel, ki so
se odločili, svoje življenje posvetiti umetnosti in od njenih last-
nih rož splesti vence nje lepote...

Potem sem prišel tudi jaz v družbo onih maloštevilnih; vedno
več nas je bilo. Neko hrepenenje me je spremljalo med nje, polna
lepih nad je bila pot in jaz sam kakor dete v belem oblačilu...

Hitro pa so minula tista leta in kakor sledi sveže vedremu jutru soparen dan, je legla tudi name strogost in resnoba življenja. Spominjam se, kako me je takrat v Ljubljani ugleden član rodoljubne družbe opozoril, naj se pravočasno zavem ničemnosti življenja, ki je neizogibno za slovenskega umetnika, ter krenem na pot, kot jo hodi on; zakaj umetnost je sicer lepa stvar in blagor velikim narodom, kjer so dani pogoji njenega razcvita, ni pa za ubogi, mali slovenski narod.

Priznal sem mu, da je to mnenje tudi večine takratne slovenske inteligence, opozoril pa sem ga, da tisti, ki se je zamislil v obraz umetnosti, ne veže svoje notranje volje na materijelnost življenja, kakor ne sme narod, najsi še tako majhen, meriti svojega duševnega hotenja po uboštvu svoje posesti. On vsekakor ni vedel, da lahko tudi v majhnem narodu tli toliko isker notranje lepote, da se vzbude plameni, ki se kot rože spleto v venec človeške lepote in s tem utemelje zahtevo, naj ga svet ne sodi po njegovih slabotnih telesnih močeh.

Zapustil sem tisto družbo in šel za klicem, ki sem ga slišal v sebi — kam, tega nisem vedel, kakor tudi tega ne, zakaj sem šel na pot, o kateri me sprašujete danes. Poznejše doživetje služi človeku v pojasnilo preteklosti in meni je življenje preteklosti bolj jasno v spominu, kot takrat, ko ga živim... Trpkost usode me je vedla globoko v življenje, kjer sem grešil in molil; trpljenje mi je bilo že sladkost; vse pa je spajalo srce v svojem zrcalu in vžigalo v duši boleost. In kot bi utrl solzo z očesa, sem včasih z okorno roko majhnega znanja naznačil v risbi utrinek iz težkega življenja...

Umetnost je narodova najgloblja korenina, ki mu dovaja sok notranjega življenja; obenem pa je njegov najvišji vrh, ki meri višino njegove kulture. Prirojeni instinkt umetnikov obsega dobo časa. V realizaciji nastopa sicer kot samostojen tip, kar daje njegovemu delu individualen značaj. Ker nastane umetnina elementarno, s silo posebne čustvene dispozicije, zato vsebuje značaj in duha svojega očeta kakor tudi zemlje, iz katere je tvorec zrastel, psiho življenja njegove rase.

Ko torej pravite, gospod, da je moje delo umetnost, ste me s tem, da ste občutili v njem domačo zemljo, najbolj prepričali. V Pragi sem nekega dne razkazoval svoje risbe Hanušu Schwaigerju. «Tvoja mati mora biti dobrega srca,» pravi naenkrat in ko mu odgovorim, da ni med risbami njene slike, reče: «Pa vendar se vidi; poznal sem Janeza Šubica, tudi on je bil Slovenec...»

In če vidite v mojem delu znak ljubezenskega doumetja človekovega, občutite ono srce moje matere, ki je pravi tip slovenske trepetajoče čuvstvenosti v ljubezni do vsega, kar je dobrega — —

Na vprašanje, kaj me je nagnilo iti v Italijo, bi bil moj odgovor enostaven, kot bi odgovoril vsak drugi: videti realizacijo umetnosti največjih genijev sto in stoletne dobe. To je tudi bistveni vzrok mojega potovanja. A želeli ste me menda vprašati še nekaj drugega; zato Vam povem, da si iz Ljubljane želi vsak od nas. Vprašajte kateregakoli, kako se počuti, povsod boste dobili isti odgovor: hvala, bo že, sicer pa ne morem odtod! — Torej so razmere današnje dobe še v tesni zvezi s trdo preteklostjo življenja naših umetnikov. Nekoliko prikriva te razmere zastor, na katerem sta dve vpletenini: Jakopičev paviljon in Narodna galerija. Vpletenina paviljona je že bolj obledela, odrgnjena; stara je preko dvajset let. Narodna galerija je še v svežih, živih barvah. Paviljon, kot rečeno, že dvajset let krije na zunaj — križevo pot slovenske umetnosti, da je videti, kot bi narod s svojimi skromnimi močmi izkazal voljo in postavil, četudi majhen hram — svojim umetnikom in njihovem delu. Ko pa zastor odgrnete, uvidite, da je tudi ta hram postavil slovenski umetnik sam, sicer še s skromnejšimi močmi, pa tem večjim idealizmom — za narod... Kakor bi se tudi skoro o vsaki umetnini Narodne galerije dalo napisati poglavje, ne glede na to, pod kakimi razmerami in v kakih odnošajih narodne družbe do umetnikov so nastala dela, pač pa tudi, s čigavim prizadevanjem in žrtvami je večina del prišla v zbirko. In če danes ne vise tam povsem zreli klasovi «evropskih» kvalitet, ni temu vzrok, da ne bi bilo v narodu dovolj notranjega bogastva in izrazne moči — kar spričujejo dela umetnikov sama — pač pa ker ta zaklad še ni bil prav spoznan in ne prav izrabljen.

Toda ne jemljimo prestrogo in recimo rajši: Ko bi danes lahko zabeležili, da je prva generacija slovenske upodablajoče umetnosti nastala že pred dve sto leti, bi bila današnja družba vzgojena po njeni tradiciji; iz nje bi črpala svoje spoznanje ter bi lažje sledila umetnosti današnje dobe. Upajmo vsaj sedaj, ko smo politično osvobojeni, kolikor nas je že v lastni državi, da se dvigne duševno življenje in da napočijo vsaj za mlajšo generacijo boljši pogoji obstanka in razvoja.

Po težkih vojnah zbičana človeška družba je dandanes sploh bolj disponirana za razpoloženja, ki jih vsebuje in vzbuja umetnost. In narod, ki bo šel pot k lepoti ter v nji iskal svojo notranjo

✕

Ferdo Kozak: Bela povest.

✕

moč, bo vedno izpopolnjeval svoj blagor in ne bo nikdar izgubil, kar mu je dalo trpljenje.

Pot v Italijo je bila zame samo uresničenje davnih želja. Sem kaj v Florenco sem šel kot v Meko, izpopolnjevati svojo vero. Pregovor veli: Spoznaj resnico in v njenem zrcalu išči svoje podobne! Napotil sem se pred veliki oltar človeškega dobrega duha, pred čisto resnico umetnosti, stoletja čiščeno, da bi zaslutil obseg njene večnosti ter spoznal — samega sebe... In ko hodim po tem mestu, koliko vtisov odseva v moji notranjosti! Svet zunaj mrgoli, poje in joče svoj trenutek življenja ob spomenikih, ki živo pričajo o večni lepoti duha... To mesto je polno življenja, ki nikdar ne izumre in človek danes čuti v svoji bližini Danteja, Giotta, Leonarda, Mihelangela... Ko sem gledal Mihelangelovega Davida, se mi je doba od petnajstega stoletja skrčila na en sam dan — tako diha to življenje, kot da je bilo ravno kar rojeno... Tintoretto, ki je v Benetkah, naj bi bil še tukaj! V njegovih delih je izražena najgloblja natura, kamor more prodreti človeška slutnja.

Danes čutim, ko da sem dospel na sredino poti, na križišče svojega življenja, odkoder slutim svoj cilj in vem, kam sem se namenil. Kako daleč pridem v realizaciji tega spoznanja, ne vem. Zame samega to tudi ni poglobljena stvar. Za človeka je glavno, razodevati si skrivnost nature in priti tako bližje k Bogu... K njemu najkrajša in najlepša pot je pot umetnosti! —

V Florenci, 20. novembra 1922.

Fran Tratnik.

Ferdo Kozak:

Bela povest.

Prijatelj je ležal na divanu, z rokami pod glavo in pripovedoval: «Bilo mi je menda devetnajst let, ko sem jo prvič srečal. Da, devetnajst — na pragu dvajsetega. Torej pred šestnajstimi leti. Poletje je bilo, zlato, razkošno poletje. Zlato, goreče popoldne. Vračal sem se zgodaj z izprehoda. Ležal sem v šumi, pa so mi še ptiči peli v srcu in v očeh je še plamenel odsev prostranih nebesnih voda. Prišla mi je naproti lahno in hitro, kakor je vedno hodila — kakor hodi še danes. Prav za prav tega takrat nisem videl. Mimogrede me je ovil dišeč hlad —